

ЗОВНІШНЯ АКРЕДИТАЦІЯ ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНИХ ПРОГРАМ У СИСТЕМІ ОЦІНКИ ЯКОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Ждан В.М., Дворник В.М., Аветиков Д.С., Бєляєва О.М.

Полтавський державний медичний університет

Стаття присвячена питанням акредитації освітньо-професійних програм. Зазначається, що проведення зовнішньої акредитації освітньо-професійних програм незалежним органом – НАЗЯВО, є однією з головних інновацій, які уможливили відхід від застарілих поглядів на вищу освіту, кроком до адаптування національних освітніх практик до європейських і світових стандартів, інтеріоризації вітчизняною академічною спільнотою ціннісного виміру освіти, що нині розглядається як надання освітніх послуг, які задовольняють запити широкого кола стейкхолдерів. На прикладі освітньо-професійної програми Стоматологія, яка реалізується в Полтавському державному медичному університеті, продемонстровано, що зовнішня акредитація – дієвий і прозорий механізм евалюації якості освітньої діяльності.

Ключові слова: освітньо-професійна програма, стоматологія, освітня діяльність, якість, евалюація, стекхолдери, опитування.

The article is devoted to the issues of accreditation of academic and professional programs. It has been noted that conducting external accreditation of academic and professional programs by an independent body – NAQA, is one of the main innovations that allowed us to move away from outdated views on higher education, taking a step towards adapting national educational practices to European and world standards, internalization of the value dimension of education by the domestic academic community, which is now seen as providing educational services that meet the needs of a wide range of stakeholders. Based on the example of the academic and professional program «Dentistry», which is implemented at Poltava State Medical University, it has been demonstrated that external accreditation is an effective and transparent mechanism for evaluating the quality of educational activities.

Key words: academic and professional program, dentistry, educational activity, quality, evaluation, stockholders, surveys.

Потужні глобалізаційні процеси, високий динамізм змін, небачений раніше рух матеріальних і людських ресурсів, інформації та послуг, конкуренція, пандемія Covid-19, інші численні виклики, які постають перед сучасним суспільством, зумовлюють нові вимоги до освіти, яка відіграє вирішальну роль у становленні кожної особистості [1, с. 15]. З огляду на зазначені тенденції наука як сфера, що продукує нові знання, і освіта, як сфера, що робить ці знання дієвими, «олюднює» їх, нині розглядається як один із головних пріоритетів будь-якого суспільства, що претендує на конкурентоспроможність у сучасному світі [1, с. 15].

«Серед ключових завдань, яким у сучасних умовах має відповідати будь-яка національна чи макрорегіональна система вищої освіти, є впровадження інновацій і гарантування якості освітніх послуг, що надаються [9, с. 4]». Закономірно, що Україна, яка впевнено крокує в Європейський Союз, не залишається осторонь тих процесів, які відбуваються в європейській освіті: у 2005 р. Україна стала підписантом Болонської декларації і тим самим підтвердила прагнення та готовність бути повноправним членом European Higher Education Area (EHEA) = Європейського простору вищої освіти (ЄПВО).

Цей рік можна за правом вважати однією з відправних точок реформування національної вищої освіти, її невинного наближення до європейських стандартів, адаптування національних практик до кращого досвіду ЄПВО, власне, кардинального відходу від застарілих поглядів на вищу освіту й інтеріоризації вітчизняною академічною спільнотою ціннісного виміру освіти, що нині розглядається як надання освітніх послуг, які задовольняють запити широкого кола стейкхолдерів.

Державні нормативно-правові акти – Закон України «Про освіту» [5], Закон України «Про вищу освіту» [4], наказ МОН України № 977 від 11.07.2019 р. «Про затвердження Положення про акредитацію освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти» [7], що регулюють діяльність вітчизняних закладів вищої освіти, а також створені у 2005 р. «Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському освітньому просторі (ESG)» й оновлена у 2015 р. версія ESG [8] стали орієнтирами, «... вирішальними для успішного забезпечення якості та навчальних середовищ у вищій освіті [8, с. 6]». При цьому власне забезпечення якості повинно гарантувати освітнє середовище, в якому зміст програм, навчальні можливості та ресурсне забезпечення відповідають цій меті [8, с. 7].

Беручи до уваги, що в основі діяльності будь-якого закладу вищої освіти (ЗВО), лежать дві споріднені цілі – підзвітність і покращення, які створюють довіру до ЗВО [8, с. 7], одним із ключових параметрів, які визначають готовність ЗВО до змін, є створення та регулярний перегляд освітніх програм [9, с. 15], укладених відповідно до «Методичних рекомендацій для розроблення профілів ступеневих програм, включаючи програмні компетентності та програмні результати навчання» [6] та їх акредитація. Зауважимо, що під акредитацією освітньої програми розуміють «оцінювання якості освітньої програми та освітньої діяльності закладу вищої освіти за цією програмою на предмет відповідності стандарту вищої освіти, спроможності виконання вимог стандарту, а також досягнення заявлених у програмі результатів навчання відповідно до критеріїв оцінювання якості освітньої програми [6]».

У 2021 р. відбулася акредитація освітньо-професійної програми (ОПП) Стоматологія (ступінь освіти – Магістр, кваліфікація освітня – Магістр стоматології, кваліфікація професійна – Лікар-стоматолог), що реалізується в Полтавському державному медичному університеті (ПДМУ), який протягом сторічної історії свого існування був і залишається одним із провідних медичних ЗВО.

Відповідність ОПП місії і стратегії ПДМУ, гармонізація зі стандартом вищої освіти за спеціальністю 221 «Стоматологія», фокусування на забезпеченні якості навчання, викладання та оцінювання, чітко сформульовані програмні компетентності (інтегральна, загальні, фахові) і визначені програмні результати навчання, урахування кращого європейського та вітчизняного досвіду під час розроблення ОПП Стоматологія, збалансована структура, належне ресурсне забезпечення (кадрове, матеріально-технічне й інформаційне та навчально-методичне), безпечне та комфортне освітнє середовище, створене в ПДМУ, залучення до процесу укладання та щорічного перегляду програми зовнішніх і внутрішніх стейкхолдерів, урахування їхніх потреб, тісні зв'язки ОПП з дослідженнями й інноваціями, відповідність засадничим європейським освітнім цінностям та академічним свободам, викладені в самоаналізі, були підтверджені під час проведення акредитації зазначеної ОПП, а за пропозицією Галузевої експертної ради Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти було ухвалено рішення щодо акредитації ОПП Стоматологія з формулюванням «зразкова».

Загальновідомо, що найбільш дієвим інструментом навчання за програмами, які здійснюють підготовку фахівців в галузі охорони здоров'я, є навчання на практиці. ОПП Стоматологія збалансована таким чином, що формування практичних навичок майбутніх лікарів-стоматологів відбувається поетапно з максимальним використанням можливостей симуляційного навчання, проходження виробничої практики, виробничої лікарської практики та виробничої лікарської практики з дитячої стоматології (загальна кількість кредитів ЄКТС натеper становить 21 кредит), самостійного виконання на клінічних кафедрах під наглядом викладачів і за умови наявності поінформованої згоди пацієнта стоматологічних маніпуляцій.

Особливістю ОПП Стоматологія є не лише значна кількість кредитів, передбачених на практичну підготовку, а й можливість обирати унікальні вибіркові компоненти (ВК), необхідні майбутньому лікарю-стоматологу, як-от: «Основні технології виготовлення зубних протезів», «Сучасні принципи діагностики та лікування дизонтогенетичної патології щелепно-лицевої ділянки», «Пластична та реконструктивна хірургія», «Сучасні технології суцільнолітного протезування та естетичної реставрації зубів», «Хірургічна підготовка порожнини рота до протезування».

Парфразуючи одного з найвидатніших представників медицини XVIII ст. – засновника так званої Лейденської школи, голландського лікаря Г. Бургаве, який, слідуючи античній традиції вважав, що навчання майбутнього лікаря повинно відбуватися біля ліжка хворого, навчання студентів за ОПП Стоматологія в ПДМУ відбувається біля стоматологічного крісла.

Безумовною перевагою ОПП Стоматологія є те, що її випускників та осіб, які зараз навчаються за цією програмою, можна схарактеризувати такими словами: «Лікар це не програма, заповнена сторінками кодів, яка ідентифікує симптоми, ставить діагноз і формулює план лікування пацієнтів. Лікар – це людина, яка повинна не тільки мати доступ до величезних обсягів інформації, яку вона засвоїла, а й підтримувати зв'язок із пацієнтами під час їх лікування [11, с. 269]».

Саме тому в частині формування циклів вільного вибору всі ОПП, які реалізуються в ПДМУ, гармонізовані з «Політикою розвитку soft skills в учасників освітнього процесу Полтавського державного медичного університету». Інакше кажучи, формуванню soft skills (гнучких, соціальних) навичок студентів-медиків незалежно від майбутньої спеціальності, або як у медичних джерелах останніх років їх іноді позначають терміном «нетехнічні навички» («non-technical skills») [11; 12] і розуміють когнітивні й соціальні навички, а також особистісні ресурси, які визнані для фахівців у галузі охорони здоров'я такими, що відіграють визначальну роль у забезпеченні високоякісного, безпечного й ефективного догляду за пацієнтами [12], під час реалізації будь-якої програми приділяється значна увага. Наприклад, в ОПП Стоматологія передбачені можливості для формування комунікативної як українсько-мовної, так і англо-мовної компетентності майбутніх лікарів-стоматологів. Це пов'язано з тим, що нині розвинені навички клінічного спілкування лікаря з пацієнтом або його родичами розглядаються як невід'ємна умова його професіоналізму [2; 3; 10; 13].

Дотичними до розв'язання завдання щодо формування комунікативної компетентності майбутнього стоматолога є ВК «Основи психотерапії в практиці лікаря-стоматолога», яка уможливує оволодіння здобувачами вищої освіти основами спілкування в лікувально-діагностичному процесі і закладає основи конфліктологічної компетентності, а також ВК «Деонтологія в медицині», що озброює студентів теоретичними знаннями й практичними навичками та формує ставлення, необхідні для побудови оптимальної моделі поведінки при спілкуванні з хворим, надає сучасну інформацію щодо нормативно-правового регулювання професійної діяльності та спілкування в колективі.

Лідерство та вміння працювати в команді – необхідні майбутньому лікарю-стоматологу навички, адже в процесі професійної діяльності лікарі, стоматологи зокрема, стикаються із численними ситуаціями, коли від їхнього рішення може залежати здоров'я людини, якість життя та зовнішня привабливість пацієнта, тому здобувачі вищої освіти, які навчаються в ПДМУ за ОПП Стоматологія, можуть обирати та із задоволенням обирають ВК «Основи лідерства». Формування лідерських навичок і навичок командної роботи майбутніх стоматологів також відбувається під час аудиторної і позааудиторної роботи в симуляційних класах, тренінгових центрах, навчальних лабораторіях. Слід наголосити, що, незважаючи на важливість цих навичок для майбутніх лікарів, далеко не у всіх зарубіжних ОПП наявні такі компоненти [11, с. 270].

Варто зазначити, що унікальністю ОПП Стоматологія, яка реалізується в ПДМУ, є орієнтація на кращі європейські практики і світові стандарти в стоматологічній галузі й урахування сучасних вимог щодо реформування вітчизняної стоматологічної служби з визнанням пріоритетності приватної стоматології, що відображено в такому програмному результаті навчання як «розробляти заходи щодо організації, інтеграції надання стоматологічної допомоги населенню та проводити маркетинг медичних, стоматологічних зокрема, послуг в умовах функціонування закладу охорони здоров'я, його підрозділу, у конкурентному середовищі».

З урахуванням глобальних тенденцій до переважання приватної стоматологічної практики над державною та з метою забезпечення потреб таких категорій стейкхолдерів як студенти й працевдавці, в ОПП Стоматологія передбачені ВК «Менеджмент і маркетинг у стоматології» та «Охорона праці в галузі». Важливо, що навчання лідерству й менеджменту корелюється з клінічним контекстом, інакше кажучи, ураховано не лише напрям підготовки, а й майбутню спеціальність.

Результати регулярних опитувань стейкхолдерів дають змогу стверджувати, що ОПП Стоматологія, яка реалізується в ПДМУ, відповідає їхнім очікуванням і потребам: ПДМУ реалізує всі права, що надаються інституційною автономією – право на конкурсній основі обирати висококваліфікованих науково-педагогічних працівників (НПП), розробляти та представляти на акредитацію нові освітні програми ОПП, самостійно формувати контент ОПП, оновлювати каталог ВК, право самостійно обирати зарубіжні акредитаційні агентства тощо.

НПП, які беруть участь в анкетуванні, підтверджують, що в рамках реалізації ОПП Стоматологія ПДМУ надає НПП право на: реалізацію безперервного навчання, професійного, інтелектуального, культурного розвитку та саморозвитку; проведення та вибір методології наукових досліджень; використання отриманих результатів наукових досліджень у професійній діяльності, а також в освітньому процесі; вільне вираження наукової думки, навіть такої, що суперечить загальноприйнятій; участь у міжнародних академічних програмах; участь у конкурсах на заміщення вакантних посад.

Респонденти зазначають, що ПДМУ: створює умови для постійного підвищення викладацької майстерності НПП; вітає самостійний вибір форм, видів, програм і модулів підвищення кваліфікації; стимулює НПП до зміцнення зв'язків між науковою, дослідницькою та викладацькою складовими; гарантує невтручання в професійно-педагогічну й наукову діяльність НПП, право на свободу викладання та вибору педагогічно обґрунтованих технологій навчання; стимулює право на творчу ініціативу, розроблення, застосування та вибір методів, форм і засобів оцінювання навчальних здобутків студентів.

Проведені соціологічні дослідження свідчать, що реалізуючи академічні свободи та студент-центрований підхід у вищій медичній освіті, ПДМУ створює умови для формування індивідуальних освітніх технологій, широке залучення студентів до контролю за забезпеченням якості освітньої діяльності.

Результати анкетувань та інтерв'ювань демонструють, що студенти, які навчаються на ОПП Стоматологія, мають право на реалізацію особистісного потенціалу, ресурсне забезпечення, усебічну підтримку – інформаційну, консультативну, психологічну, матеріальну, соціальну та ін. Навчаючись на ОПП Стоматологія, студенти реалізують право на свободу вибору темпу та методів навчання, доступ до сучасних досягнень у галузі охорони здоров'я, стоматології зокрема, використання широких можливостей іКТ.

Здобувачі вищої освіти незмінно зазначають, що забезпеченість сучасними засобами навчання, доступ у зручний для них час до фантомів, муляжів, манекенів, механічних тренажерів, навчальних лабораторій, клінічних залів забезпечують формування базових практичних навичок і сприяють формуванню в них широкого спектру компетентностей.

Перші випускники програми, які взяли участь в анкетуванні, відзначили виважене поєднання ґрунтовної теоретичної підготовки з практичною, що уможливорює ефективне виконання професійної діяльності в якості лікаря-інтерна в комунальних і приватних закладах охорони здоров'я.

Список використаної літератури

1. Алексенко Т.Ф., Аніщенко В.М., Балл Г.О. та ін. Біла книга національної освіти України; за заг. ред. В. Г. Кременя. Київ : ТОВ «Інформаційні системи», 2010. 342 с.
2. Ждан В.М., Дворник В.М., Старченко І.І., Беляєва О.М. *Medicus nihil aliud est, quam animi consolatio*: комунікативна компетентність лікаря як один з основних критеріїв його професіоналізму. Актуальні питання лінгвістики, професійної лінгводидактики, психології і педагогіки вищої школи : зб. статей V Міжнар. наук.-практ. конф., м. Полтава, 19–20 листопада, 2020 р. Полтава: Астрія; 2020:3-13.
3. Ждан В.М., Шилкіна Л.М., Беляєва О.М. Навички клінічного спілкування у професійній діяльності лікаря. *Проблеми екології та медицини*. 2021; 25 (3-4): 18-23.
4. Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 р. № 1556-VII (редакція від 01.01.2022) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/go/1556-18>.
5. Закон України «Про освіту» від 5 вересня 2017 р. № 2145-VIII (редакція від 21.11.2021) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#n1235>
6. Методичні рекомендації для розроблення профілів ступеневих програм, включаючи програмні компетентності та програмні результати навчання/ пер. з англ. Національного експерта з реформування вищої освіти Програми Еразмус+, д-ра техн. наук, проф. Ю.М. Рашкевича. Київ: ТОВ «Поліграф плюс», 2016. 80 с.
7. Наказ МОН України № 977 від 11.07.2019 р. «Про затвердження Положення про акредитацію освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0880-19#Text>
8. Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (ESG) = Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher. Київ: ТОВ «ЦС», 2015. 32 с.
9. Фініков Т.В., Терещук В.І. Розвиток систем внутрішнього забезпечення якості в українських закладах вищої освіти. Аналітичний звіт. Київ: Ваїте, 2020. 58 с.
10. Al-Hemiyari N.J., Cucchi A., Al-Nuaimi A.S., Al-Saffar H., Al-Ani K. Inter-personal versus content: assessment of communication skills in Iraqi physicians. *Heliyon*. 2020; 6(10):e05145.
11. Guragai M., Mandal D. Five Skills Medical Students Should Have. *JNMA J Nepal Med Assoc*. 2020; 58(224):269-271.
12. Kerins J., Smith S.E., Phillips E.C., Clarke B., Hamilton A.L., Tallentire V.R. Exploring transformative learning when developing medical students' non-technical skills. *Med Educ*. 2020 Mar; 54(3):264-274.
13. Millette B., Lussier M.-Th, Goudreau J. L'apprentissage de la communication par les médecins : aspects conceptuels et méthodologiques d'une mission académique prioritaire. *Pédagogie Médicale*. 2004; 2:110-126.